



# TURKSOSBİLDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci

Veli SIRIM

Orcid: 0000-0002-8130-6153

vsirim@nku.edu.tr

Servet KAPÇAK

Orcid: 0000-0003-0397-9704

servet.kapcak@hotmail.com

Demet Doğan

Orcid: 0000-0001-9268-6879

[demet.dogan6@hotmail.com](mailto:demet.dogan6@hotmail.com)

### Öz

Tarihin başlangıcından bu yana kadın her dönemde ayrımcılığa maruz kalmış, erkeğin egemenliği altında geri planda bırakılmıştır. Kadının çalışma hayatına katılması, yaşanan zamana göre, toplumdaki topluma değişkenlik göstermiştir. Eski Türk topluluklarında önemli bir üretim faktörü olarak yer alan kadın emeği, İslamiyetin kabulünden sonra bazı alanlarda geri planda kalmıştır. Osmanlı döneminde özellikle son dönemlerinde yaşanan değişimle kadın ve kadın emeğine önem verilmiş; bununla birlikte kadın ve kadın emeği yeterli düzeyde özgürleşmemiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda yapılan reformlarla birlikte kadının çalışma hayatına katılması sağlanmış ve kadın emeğine önem verilmiştir. Buna rağmen, bu alanda atılan adımlar kadını ataerkil bir sistemden kurtaramamıştır. Bu makalede Türk tarihinde kadının emeğinin yaşadığı değişim ve gelişimi ele alınmış; özellikle 21. yüzyıl başlarından günümüze Türk kadın emeğinin istihdamdaki yerine dair istatistikî veriler değerlendirilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Türk Tarihi, Kadın Emeği, Kadın İstihdamı.

## The Change and Development Process of Turkish Women's Labor From Past to Present

### Abstract

#### Abstract

Since the beginning of history, women have been subjected to discrimination in every period and have been left behind under the rule of men. Women's participation in working life has varied periodically from society to society. Being an important production factor in ancient Turkish communities, women's labor remained in the background in some areas after entering the religion of Islam. However, in the Ottoman period, especially with the change in the last period, women and women labor was given importance; on the other hand, women and women's labor could not be liberated enough. With the reforms made in social, political and economic fields after the establishment of the Republic, women were ensured to participate in working life and women's labor was given importance. Despite this, the steps taken in this field have not been able to liberate women from a patriarchal system. In this article, the change and development of women's labor in Turkish history will be discussed; the statistical data regarding the place of Turkish women's labor in employment, especially from the

beginning of the 21st century, will be evaluated.

**Key Words:** Turkish History, Women's Labor, Women's Employment.

## **Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeginin Değişim Ve Gelişim Süreci**

### **Giriş**

Bir ülkenin temel ve öncü politikalarından birini istihdam oluşturmaktadır. Dengeli ve istikrarlı bir kalkınmanın gerçekleşebilmesi için tüm üretim faktörlerin bu süreç içinde yer alması ve maksimum verimlilikle işlenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temelinde önemli bir faktör olan kadın işgücünün emek piyasasında yer alma oranı tüm ülkelerde farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak kadın işgücünün istihdamdaki paylarının erkek işgücüne oranla daha düşük seyretmektedir. Bu durum günümüz dünyası için de geçerlidir.

Ülkenin gelişmişlik düzeyinin en belirgin ölçütlerinden birisi kadınların işgücü hayatında yer alma oranıdır. Bu gerçek özellikle günümüz modern dünyasında yer alan ülkeler açısından çok belirgin bir şekilde kendinden söz ettirirken, tarihte farklı gerekçelerle ve farklı formlarda da olsa her zaman kendinden söz ettirmiştir. Türk tarihinde de kadın toplum içinde üstlendiği önemli rol ve konumdan hareketle sadece üretim alanında değil, siyasi ve sosyal alanlarda önemli roller üstlenmiş, toplumun en önemli unsurlarından birisi olmuştur.

Kadın emeği ve istihdamı açısından Türk tarihine birbirine zıt ve aykırı olarak niteleyeceğimiz yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımların başında, Türk tarihinde, özellikle Türklerin İslâm dinine girmeleriyle etmesiyle birlikte kadının toplumdan tamamen dışlandığı, ikinci sınıf insan kategorisine indirildiği, bu yüzden hiçbir hakka sahip olmadığı gibi değerlendirme ve iddialar yer almaktadır.

Bir takım önyargı ve peşin hükümlerden arındırılmış bir bakış açısıyla Türk tarihine baktığımızda kadının üretim ve istihdam alanında da çok etkin bir şekilde yer aldığı, geçmişten günümüze, Cumhuriyet dönemi öncesinden bu güne kadarki süreçte sürekli üzerine koyarak gelişme seyri izlediği görülecektir. Bu makalenin ulaşmak istediği ve net olarak ortaya koymayı hedeflediği tablo işte budur.

Osmanlı döneminin ilk yıllara ve önceki dönemlere bakıldığında erkekler gibi kılıç kuşanıp, ok atan ve ata binen kadınların olduğu görülmektedir. Bâciyân-ı Rûm (bkz. Sırım, 2015), bu konuda en önemli örnek olarak gösterilebilir. O dönemlerde gerek ülke yönetiminde gerek harp meydanlarında kadınların oldukça etkin bir konumda olduğu söylenebilir.

Osmanlı dönemine baktığımızda kadınları başta eğitim, sağlık ve imalat sektörü olmak üzere pek çok alanda aktif olarak yer aldığı görülmektedir. Kadın tüccar, girişimci, vakıf sahibi çok sayıda kadın figürüne yine tarihi kaynaklarda rastlamak mümkündür.

Günümüz Türk kadın haklarının temelinin Tanzimat Fermanı ile resmî bir hüviyet kazandığını ifade edebiliriz.

Cumhuriyetin ilanı ile kadın işgücü istihdamında gerçekleştirilen değişim ve dönüşüm, Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda gerçekleştirilen reformlar ile zirve yapmıştır. Diğer yandan, Birinci Dünya Savaşı ve ardından İstiklal Savaşı esnasında erkeklerin cepheye bulunması sebebiyle, sürdürülebilir üretimin devamı için kadın emeği erkek emeğinin yerini almıştır.

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeginin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

1950'li yıllardan itibaren gerek Türkiye'de, gerekse dünya genelinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle kadın emeğinin istihdamdaki yeri giderek artmış, kadınlar hayatın hemen her alanında olduğu gibi, üretim alanında da çok etkin roller üstlenmeye başlamıştır. Ancak bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, kadın emeğinin istihdamda hak ettiği seviyeye ulaşmadığı söylenebilir.

Bu makalede, tarihsel süreçte Türk kadın emeğinin değişim, dönüşüm ve işgücüne katılımı incelenmiştir. Kadın ve erkek işgücünün istihdamdaki payları sektörel bazda ele alınmış ve tablolaraştırılarak yorumlanmıştır. Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde kadın emeğinin incelenmiş olması literatüre önemli katkı sağlayacaktır. Çalışmanın son kısmını oluşturan sonuç bölümünde kadının çalışma hayatına katılımını artırmaya yönelik bazı politika önerileri sunulmuştur.

### 2. İSTİHDAM (EMEK) KAVRAMI

Tarih boyunca insanlar yaşamlarını sürdürebilmek, varlıklarını devam ettirebilmek için kas gücünü yani emeklerini kullanmışlardır. İstihdam, insanların emek arzında ve bu yolla ülke ekonomilerinin büyümesine katkı sağlamada çok önemli bir işlev görür. Tarihi süreçte istihdam kavramı yerine genellikle emek kavramı kullanılmıştır, ancak günümüzde daha yaygın kullanımla istihdam kavramına şahit olmaktayız. Özellikle emek istihdamı ülke ekonomisinde üretim faktörleri arasında en önemli girdilerden birisi olmakla birlikte, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımların bazıları şöyle sıralayabiliriz:

Bir ülkede mevcutta bulunan işgücünün ekonomik faaliyetlere katılması, emeğini kiraya vermesi ve çalıştırılması istihdamın tanımı olarak ifade edilmiştir (Yahşi, 2007: 21). Özaydın ise (2000: 5) "işgücü piyasasında emeği arz etme, aktif olarak sunma ve çalıştırma" olarak tanımlamıştır.

İstihdam kavramına literatürde iki farklı şekilde yer verilmiştir. Emek faktörünün bir ücret bedeli karşılığında çalıştırılması dar anlamda istihdam, tüm üretim faktörlerinin üretim faaliyetlerinde kullanılmasına geniş anlamda istihdam olarak tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle çalışma isteği ve kuvvetinde olan bireyin cari ücret düzeyinde hizmetlerinden yararlanmak daha geniş çerçevede istihdamı ifade etmektedir. Fakat istihdam kavramı yalnızca beşerî sermaye, yani emek girdisi için kullanılan bir faktör değildir. Aynı zamanda tüm üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar, girişimci) için de söz konusudur. Bu yüzden istihdam kavramını genel manada mevcut piyasada yer alan tüm üretim unsurlarının, üretim sürecinde bulunması olarak ifade edilmektedir (Yetkiner, 2009: 69). Bununla beraber istihdam, muhteva olarak çok daha geniş bir çerçeveye sahiptir ve gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun, ülkelerin ekonomik sorunları içerisinde makroekonomik bir gösterge olarak önemli bir yer kaplamaktadır (Karakayalı, 2007: 401).

İstihdam çeşitleri tam istihdam ve eksik istihdam şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Tam istihdam, "bir ülkenin mevcutta bulunan kullanılabilir kaynakların tamamının kullanıldığı durum" olarak ifade edilmektedir (Ünsal, 2004: 13). Tam istihdam kavramı işgücü için kullanıldığında, ülkede bulunan ve çalışmak isteyen beşerî sermayenin iş bulabildiği, üretim sürecine dahil olarak mal ile hizmet ürettiği kastedilir. Ülkelerin toprak, sermaye ve girişimci gibi diğer üretim faktörleri için de söz konusudur. Toplumdaki tüm üretim kaynaklarının tam çalışır şekilde aktif olması, yani tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinin dışında bulunmaması tam istihdamın olduğu manasına gelmektedir (Aksoy, 2018: 4).

Bir ekonomide tüm kaynakların üretim sürecinde kullanıldığını iddia etmek gerçekçi olmaz. Çünkü bu iddia, üretim faktörlerin hiçbirisinin boşa olmadığı, herkesin cari ücrette iş bulduğu ve

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

piyasada işsizlik olgusunun olmadığı anlamına gelmektedir. Diğer yandan normal çalışma süresinden daha düşük süreyle çalışanlar ve iş arayanların olduğu bir ekonomik durum eksik istihdam olarak adlandırılır (Akalin, 2003: 37).

Orhan ve Erdoğan (2010) eksik istihdamı tanımlarken “Eksik istihdam kelimesi tam istihdama ulaşamama anlamına gelmektedir. Üretim unsurlarından bir bölümünün üretim aşamasına dahil olmaması eksik istihdam olarak adlandırılır. İşgücünün bir kısmının üretim faaliyetlerine katılmaması her ne kadar eksik istihdam olarak düşünülse de esasında diğer üretim unsurlarından herhangi birinin üretim faaliyetleri dışında kalması durumuna eksik istihdam olarak tanımlanmaktadır” açıklamasını yapar. Bir başka ifade ile eksik istihdam, bir ekonomide üretim unsurlarının tümünün üretim sürecine dahil edilmemesi, yani bir kısmının boşta kalması demektir. Bir ülke ekonomisi eksik istihdamda ise üretilen mal ve hizmet miktarı, ulaşabileceği en üst seviyenin altında gerçekleşecektir (Dinler, 2003: 447).

### 3. LİTERATÜR

Klasik iktisatçıların öncüsü olan Adam Smith emeği, değeri ile ifade etmektedir. Ona göre emek, “tüm şeylere verilen ilk fiyattır”. Bu yüzden Merkantilist yaklaşımın da ifade ettiği gibi zenginlik kaynağının büyük çoğunluğu altın ve gümüş yoluyla değil, temel girdilerden biri olan emek faktörüyle satın alınabileceğini söylemektedir. Adam Smith tarafından literatüre kazandırılan ve en önemli eseri olan “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde bir ürünün değer taşıması ve gerçek bir ölçüt kazanması için kesinlikle emek sarfedilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Emeği, değer oluşumunun tek ölçütü olarak kabul etmiştir. Adam Smith’e göre değiş-tokuş (trampa) ekonomisinin hüküm sürdüğü ilkel topluluklarda bu durum oldukça ön planda bulunmaktaydı. Emeği değer ölçüsüyle ölçen Adam Smith, daha fazla emek kullanılan bir işin, daha az emek harcanılan diğer bir işle eşit tutulamayacağını, daha fazla emek harcanan iş için daha fazla ücret ödenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Ardıç ve Aydın, 2011: 12-13). Marx ise emek faktörünü ticarî ürün, işçiyi de bu ticarî ürünü üreten bir unsur olarak tanımlamaktadır (Marx, 2007: 12-21). Emek ile çalışmayı aynı kategoride gören ve emeği karmaşık yönüyle ele alıp analiz eden Hodson ve Sullivan ise emek unsurunun lanetli olduğunu iddia etmişlerdir. Buna göre emek, ekonomik büyümenin temel faktörlerinde biri olarak hayat ve refah seviyesinin sürekliliği için çok anlamlı ve değerli olmasının yanı sıra, fakirlik ve yabancılıkla eşdeğer bir kavram olarak görülmektedir. Bu yüzden işbölümü, teknoloji, küreselleşme gibi sosyal faktörlerin emeğin üretim süreci boyunca gelişimi ve değişimi üzerinde etkilerinin olduğuna vurgu yapmışlardır (Yüksel, 2014: 260).

Goldin (1995) ABD ekonomisi üzerinde yaptığı çalışmasında kadın emeğinin izlediği seyir üzerinde değerlendirme yapmış, ekonomik büyümeyle kadının işgücüne katılım oranının önce azaldığını ve büyüme trendi devam ettikçe katılımın arttığını tespit etmiş ve bir U şeklini aldığını gözlemlemiştir. Çağatay ve Özler (1995) çalışmalarında 165 ülkeyi baz alarak, uzun dönemde ekonomik gelişme ve kadının işgücüne katılım oranı arasında U şeklinde bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre demografik ve sosyo-ekonomik faktörler kadının çalışma hayatına katılımında etkili bir role sahiptir. Tansel (2002) Türkiye üzerinde yaptığı çalışmasında ekonomik büyüme ve kadının işgücüne katılımı arasında pozitif bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Kadının işgücüne katılımını etkileyen eğitim unsurunun pozitif, işsizliğin ise negatif bir etki yaptığını gözlemlemiştir. Esteve-Volart (2004) Hindistan ekonomisini dikkate alarak ekonomik büyüme ile kadının işgücüne katılımının aynı yönde gelişmediğini tespit etmiştir. Klasen ve Lamana (2009) MENA ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada, kadın ve erkek istihdamında yapılan ayrımcılığın ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini, ayrımcılığın ortadan kalkmasıyla artan kadın istihdamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Fogli ve Veldkamp (2011) çalışmalarında geçmiş asırlarda ekonomik dönüşümlerin en temel girdisi olarak kadın emeğini görmüşlerdir. Er (2012) 187 ülke ekonomisi üzerinde yaptığı çalışmasında kadının işgücüne katılımının artmasının ekonomik büyümeyi pozitif, kadın işsizliğinin artmasının da ekonomik

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

büyümeyle negatif yönde etkilediği neticesine varmıştır. Alacahan ve Korkmaz (2013) çalışmalarında kadın işgücüne katılımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin erkek işgücüne oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre erkek işgücünün katılım oranındaki bir birimlik artış büyümeyle 1.022 birim arttırırken kadın işgücüne katılım oranındaki bir birimlik artış ise ekonomik büyümeyle 1.553 birim arttırmaktadır. Gadis ve Klasen (2014) literatürdeki yapılan çalışmaların U şeklindeki sonuçlarında analiz desteğinin yetersiz olduğunu, diğer taraftan panel teknik kullanıldığında elde edilen U şeklinin ortadan kaybolduğunu öne sürmüşlerdir. Klasen ve Pieters (2015) 1987-2011 dönemine ait verileri kullanarak yaptıkları çalışmada kadının çalışma hayatına katılımın durgun olduğunu tespit etmişlerdir. Bu dönemdeki büyüme artışına rağmen arz ve talep fatörleri kadın işgücüne katılımını durgunlaştırmıştır. Lahoti ve Swaminathan (2016) Hindistan ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmada U şeklinin oluşmadığı sonucuna varmışlardır. Şahin (2016) kadın işgücünü inceleyen çalışmada cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması ve kadın emeğinin erkek emeğiyle eşit tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre kadın işgücünün geliştirilmesi kalkınmışlık seviyesini yükseltecektir. Suh (2017) Kore ekonomisi üzerine yaptığı çalışmada ekonomik büyüme ve kadının işgücüne katılımı arasında U şeklinde bir sistemin olduğunu tespit etmiştir. Diğer taraftan kadının eğitim seviyesi, aldığı ücret düzeyi ve aile yapısı çalışma hayatına katılımını etkilemektedir. Choudhry ve Elhorst (2018) tüm yaş grupları için kadının işgücüne katılımı ile ekonomik büyüme arasında U yönlü bir gelişmenin söz konusu olduğunu tespit etmişlerdir. Su vd., (2019) 10 ülke ekonomisini dikkate alarak ekonomik büyüme ile kadının işgücüne katılımını birlikte ele almışlardır. Yapılan nedensellik testine göre, Kore için çift yönlü, Çin ve Endoneya ülkelerinde kadının işgücüne katılımından ekonomik büyümeye doğru, Malezya, Singapur, Vietnam ve Hindistan için ekonomik büyümeye kadının işgücüne katılım oranına doğru bir nedenselliğin varlığını tespit etmişlerdir. Ancak Japonya ve Filipinler’de ekonomik büyüme ve kadının işgücüne katılım oranı arasında herhangi bir nedensellik tespit edememişlerdir.

### 4. TÜRK TARİHİNDE KADIN İSTİHDAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Eski Türk toplumlarında erkek ve kadının eşit haklara sahip olduğunu görmekteyiz. Kadınlar büyük bir serbestliğe sahiptiler ve hatta devlet yönetiminde dahi önemli rolleri bulunmaktaydı. Ata binmek, avlanmak, dövüşmek gibi eylemlerde erkekler kadar sosyal hayatta yer alırken şaman ayinlerinde ve yönetimin üst kademelerinde önemli görevler üstlenmekteydiler. 10. yüzyıldan itibaren Türk topluluklarının İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte, kadınların sahip olduğu konumlarında önemli değişiklikler meydana geldi. Bununla birlikte özellikle Selçuklular ve Osmanlılar döneminde kadın emeğinin daha kurumsallaşmış nitelikte, Bâciyân sistemi ve Vakıf kuruculuğu gibi önemli roller üstlendiklerini söyleyebiliriz. Diğer yandan Osmanlı’nın son dönemlerinde kadın ve kadın emeği konusunda, Batılı örnekler eşliğinde bir takım gelişmeler ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise siyasî, sosyal ve ekonomik haklar ile birlikte kadın ve kadın emeği konusunda gelişim ve değişim süreci yaşanmıştır. Diğer yandan Cumhuriyet sonrası dönemde kadın istihdamı konusunda her ne kadar reformlar yapılmışsa da yeterli olmadığı söylenebilir.

#### 4.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Kadın İstihdamı

Eski Türk topluluklarında konar-göçer (göçebe) hayat tarzının hakim olması sebebiyle insan faktörü her zaman önemini korumuştur. Kadın, konar-göçer bir hayat süren eski toplumlarda, insan yetiştirmede çok önemli bir rol üstlenmiştir. Savaş dönemlerinde erkeğin cephede ve savaş alanlarında yer alması sebebiyle çocukların bakımı, yiyeceklerin korunması toplanması ve yaşadıkları alanların, barınakların korunması gibi önemli görevleri üstlenmiştir. Göçebe hayatı içinde dönemin zor şartları dikkate alındığında ve iklim şartlarının göz önünde bulundurulduğunda kadın, erkeğe oranla daha mücadeleci ve güçlü bir konuma sahip olmuştur. Bundan dolayı göçebe hayat şartlarında, erkek ve kadın arasında gözle görülecek büyük farklılıkların bulunmadığı söylenebilir (Türköne,1995: 128). Göçebelikten

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci

Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

yerleşik hayat şekline geçişte kadın ve erkek emeğinin arasında yine bir işbölümü olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak işbölümünde temel karakteristiği ataerkil olan bir sistemin içinde sıkışıp kalman kadın unsuru, daha çok neslin sürekliliğini sağlayacak birey olarak görülmüştür (Yavuz, 2015: 10). Bununla birlikte eski Türk topluluklarında kadına olan bakış açısının diğer toplumlardan oldukça farklı ve ileri seviyede olduğu görülmektedir. Orta Asya Türk kavimlerinde kadın her zaman özgürdür ve çok önemli görevlerde faaliyet göstermiştir. Aynı zamanda aktif bir şekilde söz sahibi olmuş, önemli hak ve yetkilere sahip olmuştur. Orta Asya Türk kavimlerinde, gerek yerleşik hayatta olan toplumlarda gerek konar-göçer bir hayat şekli benimsemiş toplumlarda kadın ve erkek hep yan yana olmuştur (Ağlı ve Tor, 2015: 76). Eski Türk toplumunda kadınlar sosyal ve siyasal yaşamın her noktasında aktif olarak bulunmuş, saygı ve değer görmüş ve korunmuş bireyler olarak yaşamışlardır. Boyları üzerinde çok tesirli oldukları ve hatta devlet içinde yüksek görevlere geldiklerine dair örnekler vardır (Açıl, 2013: 64). Örneğin Uygur ve Göktürk devletinde Kağanın eşi veya annesi Kağanın yanında yer almakta ve ona yardım etmekteydi. Uygurlar devlet kurmadan önce oymak savaş alanlarında yer alırken Kağanın annesi halk arasında çıkan sorunlara, anlaşmazlıklara ve davalara bakar, kadı görevini alır ceza vermekteydi (Yavuz, 2015: 10). İslam dinine girmeden önce Türklerde kadının karar alma süreçlerinde bulunması, toplumsal alanda söz sahibi olması, devlete ait metinlerde erkeklerle beraber zikredilmeleri oldukça dikkat çekicidir. Kadının topluma yön verme konusunda erkeğin sorumluluğunu paylaşması, yönetimde söz sahibi olması; İslamiyet'ten önceki dönemlerde kadınlara verilen önemin ve kamusal alanda söz sahibi olduklarının birer göstergesidir (Yavuz, 2015: 12).

Türkler Müslüman olduktan sonra da kadınlar hayatın hemen her alanında erkeklerin yanında yer almaya, sahip oldukları konumu etkin bir şekilde kullanmaya devam etmişlerdir. Buna dair en önemli örnek, Orta Asya'dan göç edip Anadolu'ya yerleşen Türkler tarafından kurulan dört mühim kurumdan (Âhiyân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm) birisinin Bacıyân-ı Rûm olmasıdır. Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde Türkmen kadınlarının bağlı oldukları bir teşkilat olan Bacıyân-ı Rûm, Ahiliğin kadın kolu olarak ortaya çıkmış, kadınların eğitiminden, meslek edinmelerine, fakir genç kızların evlendirilmesine ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar önemli bir misyon üstlenmiştir (Bkz. Sırım, 2015).

### 4.2. Osmanlı Döneminde Kadın İstihdamı

Türk tarihinin her döneminde dinamik ve önemli bir müessese olan aile yapısı ve toplumsal bağı kuvvetlendiren ailenin temel taşı olan kadın, neslin devamlılığı için önemli görevler üstlenmiştir (Koptagel ve İlal, 1992: 99)

Türk kadınının toplumsal ve ekonomik hayatı, yaşadığı dönemin özellikleri ile paralel bir değişim göstermiştir. Göçebe bir yaşam tarzına sahip olan eski Türk topluluklarında, hem ekonomik hem de toplumsal anlamda erkeklerin üstlendiği rollerle aynı rolleri üstlenmiştir. Ancak zaman içinde topluluğun almış olduğu biçim, benimsemiş olduğu inanç sistemine bağlı olarak, değişen toplumsal özellikler yıllar boyunca konumlarında merhale merhale meydana gelen değişimi göstermiştir (Kırkpınar, 1999: 44-45).

16. ve 17. Yüzyıl boyunca kadınlar, Osmanlı ekonomik yapısının adetâ merkezinde yer almaktaydılar. Kapalı kapılar ardında olduğu var sayılan Osmanlı kadını tarlada, pazarda, dükkânlarda aktif olarak yer alıyorlardı ve üretime doğrudan katkıda bulunuyorlardı.

Sanayi devrimiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çalışma hayatında, özellikle de sınaî kesimde kadının emeği görmezden gelinmemiş ve önemli bir üretim girdisi olarak faaliyet içinde yer almıştır. Quataert kadın emeğine vurgu yaparak, "Kadın emeği, 19. yüzyıl Osmanlı devletinin imalat sanayiinde ayrılmaz bir parçası olduğunu, merkezî bir yer tutan, her zaman rastlanan ve günlük bir olgu"

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci

Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

olduğunu ifade etmiştir (Quataert, 1999: 304). Ancak Osmanlı devletinin ekonomisi tarım sektörüne dayalı olduğu için, kadının istihdam alanlarının başında ziraat gelmektedir. Kadın, küçük üreticiliğin hakim olduğu ve ücretli emeğin henüz ortaya çıkmadığı bu kesimde çalışmayı yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Ancak, ücretli emek söz konusu olduğu süreç içinde de, özellikle geçici tarım işçiliği kapsamında hatırı sayılır oranda kadın emeği bulunmuştur. Sınai ortamlarda çalıştığı gibi kendi evinde, kurulu tezgâhlarda yapılan üretim faaliyetleri kadının en önemli çalışma alanları olarak kendini gösterir (Quataert, 1999: 149).

Kadınların, Osmanlı döneminde kırsal bölgelerde her hangi bir ücret karşılığında olmaksızın üretime dahil olması dışında çalışma hayatına girmesi Liberalizm akımıyla birlikte olmuştur. Kadınların toplumsal hayata katılımı ile kendi toplumsal ve sınıfsal konumu arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yaşamını şehirlerde sürdüren ve ekonomik gelir düzeyi yüksek olan kadınlar gayr-i müslimlerce işletilen eğitim merkezlerinde ve evde aldıkları özel eğitimle piyasaya, çalışma hayatına katılmışlardır. Şehirde yaşayıp da geliri düşük olan ve zor geçinen kadınlar, küçük, ufak çaplı atölye tipi sanayi işletmelerinde çalışmak zorunda kalmıştır. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar ise ya yabancı fabrikalarda “dokumacılık” bölümünde halı dokuyarak, ilmek başına ücret almakta, yahut tarım sektöründe, ücretsiz tarım işçiliği yapmaktaydılar. Osmanlı'nın son döneminde kadınlar, tıpkı batı toplumlarında olduğu gibi “özel kesim”de çalışma hayatına girmeye başlamışlardır. Farklı veriler olmakla birlikte 1908 yılı itibariyle çalışan sanayi işçisi 250 bin civarında olduğu tahmin edilmekte ve bunların 75 bininin kadın olduğu ifade edilmektedir. Kadınların kamu sektöründe çalışmaya atılması da geç dönemlerde gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren kamu kesiminde, özellikle “sağlık” ve “eğitim” alanlarında istihdam edilmeye başlamışlardır (Önder, 2013: 38).

Ev dışında ve fabrika özelliğini taşımayan küçük atölyelerde yapılan dokumacılık faaliyetlerinde, kadın işçilerin emeklerini arz etmeye ve ücret karşılığında emeklerini kiraya vermeye başlaması, daha ziyade, evlerde yapılan faaliyetlerin ev dışına çıkarılması şeklinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, evlerde gerçekleştirilen dokumacılık faaliyetleri, kadınlar açısından ev dışındaki ilk faaliyetleri olarak ortaya çıkmıştır (Makal, 2010: 17).

Kadın istihdamı 19. yüzyıl sonlarına doğru artış göstermiş ve imalat sektörünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Kadınların işgücüne katılımı sadece iç piyasaya yönelik değil, aynı zamanda ihracata yönelik alanlarda da kendini göstermiştir (Quataert, 1999: 303-304). Tıpkı liberal anlayışın hakim olduğu dönemde Batı’da olduğu gibi, Osmanlıda da kadın işgücünün, erkek işgücüne tercih edilmesinin en önde gelen nedeni, kadın işgücünün daha ucuz olmasıdır. Aynı zamanda kadınlar bu dönemde zor şartlar altında çalışmaya maruz kalmıştır (Büyüknalbant, 2009: 15). Tablo 1, 1913-1915 sanayi sayımı neticelerine göre erkek ve kadın işçilerin sektörlere göre aldığı ücretleri ayrıntılı biçimde göstermektedir.

**Tablo 1.** 1913-1915 Sanayi Sayımı Sonuçlarına Göre Erkek ve Kadın İşçilerin Aldıkları Ücret (Kuruş)

SEKTÖRLER	ERKEK	KADIN
Dokumacılık	10-13	4-6
Şeker Üretimi	17-25	8-10
Konserve Üretimi	25-30	8-10

**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

Matbaacılık	8	3-5
Sabun Üretimi	12-15	2-6

**Kaynak:** Makal (1997).

Tablo 1’de sanayi sayımı sonuçlarına göre, kadın erkek işçilerin almış oldukları ücret görülmektedir. Sektörlerde çalışan erkeklerin almış oldukları ücret, kadın işçilerin ücretlerinden fazladır. Kadınların geleneksel çalışma sahası olan dokuma sektöründe almış oldukları ücret, erkek çalışanların hemen hemen yarısı kadardır. Tabloda görüldüğü gibi bütün iş kollarında kadın işçilerin ücretleri, erkek işçilerin ücretlerinden daha düşüktür. Bu noktadan hareketle Quataert (1999) “Kadın ve erkek aynı ve denk işte çalıştıkları halde, her zaman ve her yerde, kadınlara ödenen ücretlerin, erkeklere ödenen ücretlerin küçük bir parçası kadardır” tespitini yapmıştır (Quataert, 1999: 305-306).

#### 4.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın İstihdamı

1923 yılında Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle beraber Atatürk’ün liderliğinde kadın ile ilgili çok daha fazla “devrim” yapılmıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196). Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kurtuluş mücadelesinde Türk kadınının göstermiş olduğu fedakârlık ve hizmetlerini takdir etmiş ve kadının sosyal, ekonomik ve siyasi konumunu iyileştirici uygulamalara imza atmıştır (Atatürk Araştırma Merkezi, 2015).

Cumhuriyetin başlangıç yılları itibariyle çalışan kadın işçiliğiyle ilgili bilgi ve veriler oldukça sınırlıdır. Ancak kadın işçilerin sayısal verileriyle ilgili olarak birinci önemli bilgi kaynağı 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarından elde edilmiştir. Bu sayımın tüm sanayi kuruluşlarını kapsıyor olması önemlidir. Ancak, yapılan bu sayım neticelerine göre 14 yaşından büyük kadın çalışanların oranı %23.73, 14 yaşından küçük çalışan kız çocukların oranı %35.74 civarındadır. Her iki yaş kategorisi itibariyle toplam çalışan kadın oranının %25.58 olduğu görülmektedir. Yani, cinsiyet itibariyle bakıldığında, her dört işçiden birinin kadın işçi olduğu görülmektedir (Makal, 2010: 35).

Diğer yandan sonraki yıllar itibariyle kadın çalışanların oranıyla alakalı elde edilen bilgi ve veriler ile ilgili kaynaklar artış göstermektedir. İşgücü düzenlemelerini içeren İş Kanunu, 1936 yılında yürürlüğe girmiştir. Tablo 2 1937, 1938 ve 1943 yıllarına ait sanayi kuruluşlarının döneme ilişkin kadın çalışanlarına ait önemli sayısal veriler içermektedir.

**Tablo 1. Bağımlı Çalışanların Yaş ve Cinsiyet Bilgileri (1937-1947)**

	1937		1943		1947	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<b>Çocuk (12-18 yaş)</b>	23 347	8, 8	51,8 71	18 ,86	20,8 45	7,2 1
<b>Kadınlık</b>	50	18	56,9	20	50,8	17,



**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

<b>dın</b>	131	,89	37	,7	51	59
<b>Erk</b>	191	72	166,	60	217,	75,
<b>ek</b>	863	,11	275	,45	451	2
<b>To</b>	265	10	275,	10	289,	100
<b>plam</b>	341	0	083	0	147	

**Kaynak:** Makal (2010).

Tablo 2’de 1937-1943 yılları arasındaki kadın istihdamının yaklaşık %2 oranında arttığı gözlenmektedir. Diğer yandan artış oranı sadece kadın işgücüyü kalmamış, çocuk ve genç istihdamında da yaklaşık olarak 2.5 kat dolaylarında artış sağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde, Türkiye II. Dünya Savaşı’na dahil olmamış olmasına rağmen devlet tarafından ilan edilmiş olan seferberlik nedeniyle erkeklerin çoğu askerlik görevine çağırıldığı için erkek işgücünün meydana getirdiği boşluğun kadın-çocuk işgücü istihdam edilmek suretiyle kapatıldığı görülmektedir (Makal, 2010: 23).

## 5. CUMHURİYET SONRASI TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMININ MEVCUT DURUMU

Cumhuriyetin ilanının ardından meydana gelen siyasî, sosyal ve ekonomik gelişmeler kadının toplumdaki yerini pekiştirdiği ve daha özgür bir konuma getirdiği söylenebilir. Ancak Türk toplumunun tarihsel sürecine damga vuran ataerkil yapının etkisinden kurtulamadığına dair veriler önümüzde durmaktadır.

### 5.1. Kadınların İşgücün Katılım Oranı (İKO)

İKO, belirli yaş ve cinsiyetteki bireyin işgücünde olma ihtimalini gösteren mühim göstergelerden biridir. Bireylerin işgücüne katılma kararlarını gösteren İKO, farklı ekonomi politikası uygulanmalarında dikkate alınan belli başlı kriterlerden birini meydana getirmektedir (Karabıyık, 2012: 233).

Türkiye’de her dönemde kadınların erkeklere göre işgücü piyasasına katılımı daha düşük düzeyde seyrettiği gözlemlenmektedir. Yıllara göre azalma ve artma eğilimi gösterse de ana karakteristik değişmemiştir. Kadınların işgücü piyasasına girişini ve niteliksel gelişimini sağlayacak gerekli politikaların hayata geçirilmemesi bu durumun mühim sebeplerindendir (Karagöl ve Akgeyik, 2010: 10).

2000-2017 yılları arasında Türkiye’de işgücüne katılma oranı Tablo 3’de gösterilmektedir.

**Tablo 3.** 2000-2017 Dönemi Türkiye’de İşgücüne Katılım Oranı

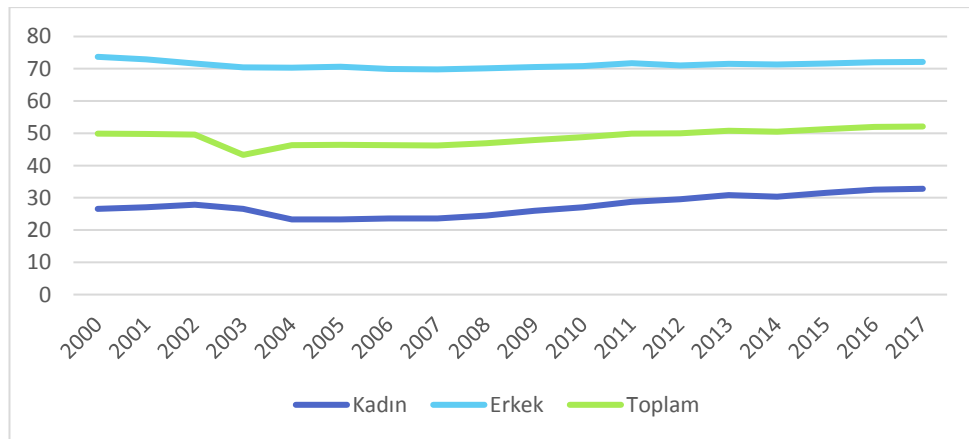
Yıllar	Kadın(%)	Erkek(%)	Toplam(%)
2000	26,6	73,7	49,9
2001	27,1	72,9	49,8
2002	27,9	71,6	49,6
2003	26,6	70,4	43,3

**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

2004	23,3	70,3	46,3
2005	23,3	70,6	46,4
2006	23,6	69,9	46,3
2007	23,6	69,8	46,2
2008	24,5	70,1	46,9
2009	26	70,5	47,9
2010	27,1	70,8	48,8
2011	28,8	71,7	49,9
2012	29,5	71	50
2013	30,8	71,5	50,8
2014	30,3	71,3	50,5
2015	31,5	71,6	51,3
2016	32,5	72,0	52,0
2017	32,8	72,1	52,1

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Tablo 3'te Türkiye'de cinsiyete göre işgücüne katılım oranları sunulmaktadır. 2000 yılında kadınların işgücüne katılım oranı 26,6 iken, bu durum erkeklerde 73,7 seviyesindedir. 2008 ekonomik krizinden önce 2007 yılında kadının işgücüne katılım oranı 23,6 iken, erkeklerde ise 69,7 olduğu görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı 2008 ekonomik krizinden sonra 2013 yılına kadar bir artış eğilimi göstermektedir. 2017 yılına gelindiğinde kadınların işgücüne katılım oranı %33 oranında, erkeklerde 72,1 oranındadır. Oransal olarak Tablo 3'te kadın ve erkeklerin işgücüne katılımı karşılaştırıldığında, görüldüğü gibi 2000-2017 yılları arasında kadınların işgücüne katılımı, erkeklerin katılım oranından daha düşük bir seviyede gerçekleşmiştir.



**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

**Şekil 1. 2000-2017 Dönemi Türkiye'de İş gücüne Katılım Oranı**

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Şekil 1'de görüldüğü gibi 2000 ve 2017 yılları arasında kadın ve erkek işgücüne katılım oranları gösterilmiştir. Yıllar itibariyle her dönemde kadının işgücüne katılım oranı erkek işgücüne katılım oranının altında seyretmektedir.

### 5.2 İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı

Türkiye'de geleneksel düşünce hakimiyetini korumakta, ataerkil yapı bu konuda da ön plana çıkmaktadır. Toplumsal faaliyetlerde iş bölümlerinin farklılık gösterdiği, cinsiyetler üzerinde farklı etki oluşturduğu ve kadının faaliyet göstermesi gereken yerin "ev" olduğunu anlayışı ne yazık ki halen hakimdir. Bugünkü şartlara bakıldığında, tarımsal alanlarda istihdam oranının önemini kaybettiği ekonomik faaliyetlerde kadının yeri farklı bir boyut kazanmıştır. Ülke ekonomisinde sanayiinin gelişmesiyle ve sınaî tesislerin artmasıyla birlikte işgücü kırsal alanlardan şehirlere büyük göçler yaşanmıştır (Peker ve Kubar, 2012:177).

Türkiye'de kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranları 2000-2017 yılları arasında kent ve kır şeklinde, oransal olarak Tablo 4'te verilmektedir.

**Tablo 4. 2000-2017 Yıllarında Cinsiyete Göre Şehir ve Kırsalda İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)**

Türkiye (%)				Şehir (%)			Kırsal (%)		
Yıllar	Y	T	oplam	oplam	rkek	adın	oplam	rkek	adın
2000	2	4	6.7	0.2	.9	.9	6.4	.1	.4
2001	2	4	5.6	.9	.5	.1	6.0	.4	.0
2002	2	4	4.4	8.1	.9	.3	4.3	.0	.2
2003	2	4	3.2	7.7	.9	.9	1.9	.1	.4
2004	2	4	1.3	7.1	2.7	0.8	1.4	8.3	5.6
2005	2	4	1.5	8.4	3.2	0.7	8.8	6.5	2.6
	2	4							

**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

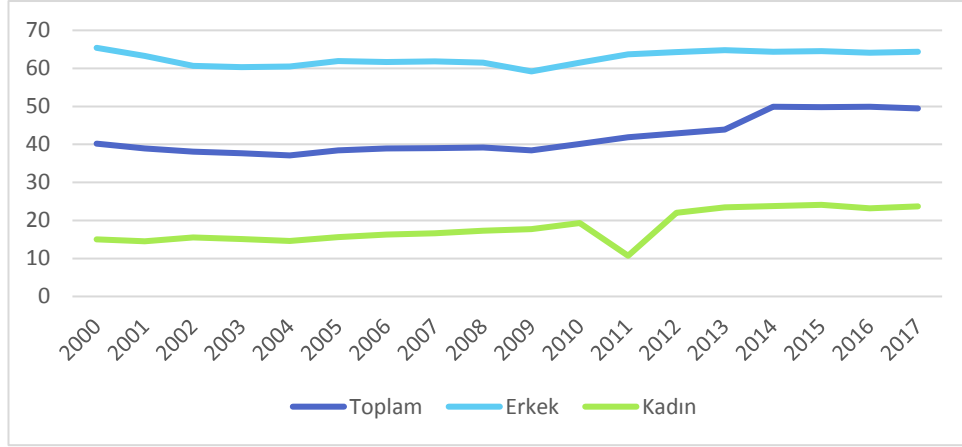
006	1.5	2.9	1.0	8.9	1.7	6.3	8.0	6.0	1.8
2	4								
007	1.5	2.7	1.0	9.0	1.8	6.6	7.4	5.1	1.2
2	4								
008	1.7	2.6	1.6	9.2	1.5	7.3	7.7	5.4	1.4
2	4								
009	0.6	9.7	2.3	8.4	9.2	7.7	8.0	4.3	2.8
2	4								
010	3.0	2.7	4.0	0.1	1.5	9.3	9.6	5.4	4.7
2	4								
011	5.0	5.1	5.6	1.9	3.7	0.7	1.8	8.2	6.2
2	4								
012	5.4	5.0	6.3	2.9	4.3	2.0	0.7	6.5	5.6
2	4								
013	5.9	5.2	7.1	3.9	4.8	3.4	0.3	6.2	5.0
2	4								
014	5.5	4.8	6.0	9.9	4.4	3.8	7.1	3.7	1.2
2	4								
015	5.4	4.3	6.6	9.8	4.5	4.1	7.2	3.8	1.2
2	4								
016	5.9	4.6	6.7	9.9	4.1	3.2	7.3	4.1	1.5
2	4								
017	5.7	4.1	6.1	9.5	4.4	3.7	8.1	3.7	3.3
2	4								

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Kadınların işgücüne katılımını engelleyen temel faktörlerle birlikte, kırdaki bu oranın yüksek gerçekleşmesinin en önemli sebeplerinin başında “ücretsiz aile işçiliği” gelmektedir (Koray, 1992: 88).

Tablo 4’te 2000-2017 yılları incelendiğinde Türkiye’de, kırsal kesimde kadınların işgücüne katılım oranları, kentteki kadınların işgücüne katılım oranlarından daha fazladır. Erkek işgücünde ise, kırsal ve şehir istihdam oranları arasında çok büyük bir farklılık görülmemekle birlikte, kırsaldaki işgücüne katılım oranları şehirlere göre biraz daha yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. Kadınların kır ve şehir istihdam oranları dikkate alınarak yapılan ayırımda, ele alınan dönemde, kırsal kesimde büyük farklılık bulunmamasına karşın, şehirdeki işgücüne katılım oranlarında artma ve azalmalar olduğu gözlemlenmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 113).

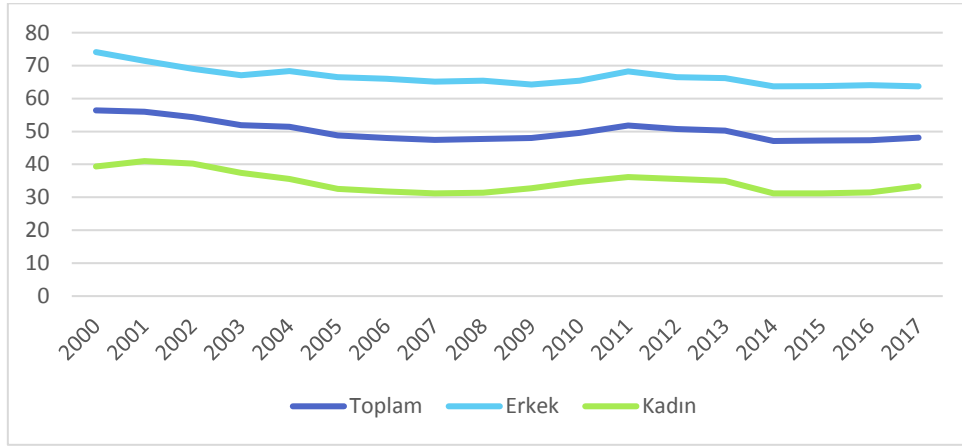
## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan



Şekil 2. 2000-2017 Yıllarında Cinsiyete Göre Kentte İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Bu şekilde 2000-2017 yıllarına ait toplam, erkek ve kadının kentteki istihdam oranları sunulmuştur. Erkek istihdam oranları her zaman olduğu gibi hem toplam istihdam oranının hem de kadın istihdam oranının üzerinde yer almıştır. 2010 yılında kadın istihdam oranı keskin bir azalma gösterse de, tekrar artış eğilimine geçmiştir.

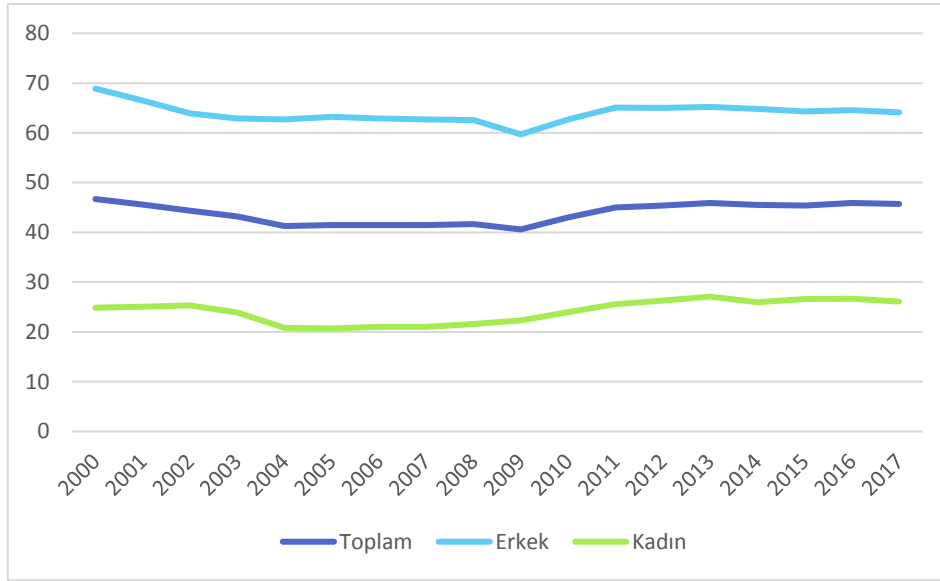


Şekil 3. 2000-2017 Yıllarında Cinsiyete Göre Kırsalda İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Bu şekilde kırsal kesimde istihdam edilen erkek, kadın ve toplam oransal değerler verilmektedir. Erkek istihdam oranı, kentsel kesimde istihdam edilen oranlarda olduğu gibi kırsal kesimde de hem toplam hem de kadın istihdam oranından fazla görülmektedir. Eğimler paralel seyretse de çok az düzeyde bir azalış eğimi söz konusudur.

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan



Şekil 4. 2000-2017 Yıllarında Cinsiyete Göre Türkiye Geneli İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Bu şekilde Türkiye geneli verilen toplam istihdam oranları yıllara göre sunulmuştur. 2008 küresel krizinin ardından hem toplam hem de erkek istihdam oranlarında çok az bir azalış trendi görülmektedir. Ancak kadın istihdam oranlarında artış eğilimi devam ettiğini söyleyebiliriz. Genel olarak erkek istihdam oranı hem toplam istihdam oranının hem de kadın istihdam oranının üzerinde seyretmektedir.

### 5.3. İstihdamın Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Üretim faktörleri bir ülkenin refahını ve gelişmişlik seviyesini gösteren önemli unsurlardır. Aynı zamanda bir ülkenin işgücü kaynağını ve nüfusunu şekillendiren üretim faktörleri ekonomide, mal ve hizmet üretiminde her zaman temel girdi olarak ifade edilmektedir. Ülke nüfusunun yaş guruplarına göre sınıflandırılması da ne kadar kısmının işgücü piyasasına dahil olacağını göstermektedir. Yaş guruplarına göre kadın istihdam oranı incelendiğinde, inişli çıkışlı bir eğilim gözlemlenmektedir. Bu durum Türkiye işgücü istatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmış olan Tablo 5'te görülmektedir (Kasa ve Alptekin, 2015: 11).

Tablo 5. Cinsiyete Göre Yaş Gurupların İstihdam Oranları - 2017 (15 Yaş Üstü)

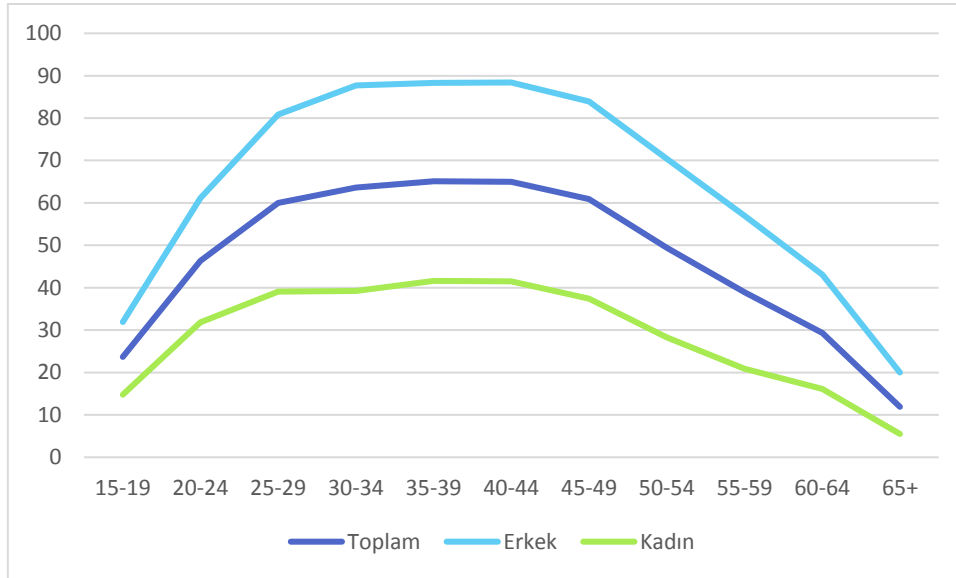
Yaş	Toplam(%)	Erkek(%)	Kadın(%)
15-19	23.7	31.9	14.8
20-24	46.3	61.1	31.8
25-29	60	80.8	39.1
30-34	63.6	87.7	39.2

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

35-39	65.1	88.3	41.6
40-44	65	88.4	41.5
45-49	60.9	83.9	37.4
50-54	49.4	70.4	28.3
55-59	38.9	57	20.9
60-64	29.3	43.1	16.1
65+	11.9	20	5.5

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Genel olarak Tablo 5 incelendiğinde, kadın ve erkeklerde 20-24 yaş grupları eğitim hayatında buldukları için, erkeklerde istihdam oranı 61,1 iken, kadınlarda 31,8 seviyelerindedir. İş gücüne katılım oranının arttığı söylenilebileceği gibi bu artışın en çok 35-39 yaş grubunu kapsadığı görülmektedir. 35-39 yaş grubunda meydana gelen artış, ebeveyn kontrolü gerektiren çocukların büyümüş olup eğitim düzeyi yaşına geldiğini söyleyebiliriz. Bundan dolayıdır ki kadınların tekrar işgücüne katılma isteklerinin olduğu gözlenmektedir. 40'lı yaşlara gelindiğinde, yaşın vermiş olduğu yorgunluk, hastalık ve ya kendi isteği gibi nedenlerle, piyasa dışına itildiğini, kadın istihdam oranının bir düşüşünden anlaşılmaktadır.



**Şekil 5.** Cinsiyete Göre Yaş Gruplarının İstihdam Oranları (2017) (15 Yaş Üstü)

**Kaynak:** TÜİK (2019).

### 5.4. İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim; beşeri sermayenin nitelikli hale getirilmesinde bilgi ve beceri ile donatılmasında önemli rol oynar. Eğitim düzeyi yüksek olan işgücünün teknolojik gelişmeyi sağlayacak temel unsur olması sebebiyle, beşerî sermaye denilince çoğunlukla eğitim akla gelmektedir. Eğitim hem istihdamla doğrudan bağlantılı olduğu için eğitim arttıkça istihdam edilen işgücü artmakta, hem de bilinçlenme ile nüfus artış

**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

hızını kontrol ve baskı altına alınması, daha bilinçli kişiler yetiştirilmesi sebebiyle pozitif dışsallık oluşturarak uzun vadede ekonomik gelişimi pozitif olarak etkilemektedir (Berber ve Eser, 2008: 14).

Aşağıdaki Tablo 6'da 2000-2017 yılları arasında kadın ve erkek işgücünün eğitim düzeylerine göre istihdam oranları verilmektedir.

**Tablo 6. Yıllara ve Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)**

Erkek (%)	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
Yıllar								
2000	53,6	52,3	76,5	58	61,2	71,6	78,3	12,5
2001	49	49,8	73,7	59,5	59,7	70,2	78,6	12,7
2002	43,8	44,7	70,6	60,4	57	68	76,7	12,2
2003	43,2	38,3	69,1	61,9	56,1	70,4	75,4	13,1
2004	40,3	44,1	69,5	68	58,9	69,5	75,9	15,5
2005	37,7	43,3	69	72,2	59,2	72	76,9	22,9
2006	34,9	43,5	68,5	73,5	58,8	72,3	76,3	25,6
2007	32,3	42,5	68	74,9	57,7	72,7	76,4	30,7
2008	31	42,6	67,6	74,6	58,3	72,9	76	34,8
2009	30,9	43,4	65,5	71,8	58,3	70,8	75,1	34,3
2010	31,8	46,2	67,2	73,7	59,5	72,7	77,5	39,5
2011	33,7	49,7	69,2	75,4	63,1	74,4	78,8	44,2
2012	30,6	49	68,9	75,7	62,8	74,5	78,9	45
2013	29,8	50,5	67,8	73,4	63,8	75,2	79,8	47,9
2014	29	49,3	66,3	64,9	64,4	74	78,5	54,9
2015	27,4	49,7	66,1	61,9	64,5	74,9	79,6	54,7



**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

2016	26,8	49,8	66,2	62,2	63,7	74,5	78,8	54,8
2017	28,8	49,6	66,7	62,6	64,4	73,7	79	54,9
Kadın (%)								
2000	24,7	21,2	23,6	13,3	23,5	35,6	63,8	7,6
2001	24,5	23,6	24,7	12,6	21,8	32	63,8	5,9
2002	23,8	21,7	25,2	14,9	21,7	29,7	60,9	9,7
2003	22,4	19,8	23,1	16,7	20,1	28,9	58,9	11
2004	16,3	17,4	20,1	17,1	20,1	28,9	58,3	9,4
2005	15,3	17,4	19,4	19,1	20,6	28	59,4	10,6
2006	14,5	17,2	19,5	19,2	21,5	28,6	59,9	11,6
2007	14,2	16,6	19,1	19,4	22,1	28,8	59,8	13,7
2008	14,2	17,4	19,5	17,8	23,1	30,4	60	14,5
2009	14,5	17,5	21,1	18,2	22,4	29	59,3	14,7
2010	15,9	19	23,5	20	22,8	30,8	59,7	16,6
2011	16,8	20	25,6	21,4	23,8	31,3	60,1	18,2
2012	16,5	19,7	26,5	23,6	24,8	30,7	60,4	18
2013	17	19,4	27,3	23,4	25,6	31,3	61,3	18,1
2014	15,5	19,7	25,9	19,2	25,8	32,1	60,3	20,7
2015	15,6	23,6	24,9	20,2	33,4	32,4	59,9	20,6
2016	14,7	24,2	24,1	21,2	26,6	32,9	59,3	20,2
2017	15,4	24,8	24,5	21,5	27,7	32,8	59,3	20,4

**Kaynak:** TÜİK (2019).

2000 yılından 2017 yılına kadar bütün eğitim aşamalarında erkek ve kadın işgücü istihdamı zaman zaman dalgalanmalar göstermiş olsa da, eskiye oranla bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Okuma-yazma bilmeyen kadın ve erkek işgücü istihdam oranı en düşük seviyelere kadar gerilemiştir. TÜİK(2019)'ten sağlanan verilere bakıldığında en yüksek istihdam oranı yükseköğretim ve fakülte bitiren işgücüne aittir. 2017 yılında erkek işgücü arasında okuma yazma bilen fakat bir okul bitiremeyenlerde

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

%49,6, ilkokul mezunlarında %66,7, genel lise mezunlarında %64,4, lise dengi ve meslekî okul mezunlarında %73,7, yüksekokul ve fakülte mezunlarında %79'dur.

2017 yılında kadın işgücünün eğitim durumuna göre istihdam oranına bakıldığında ise okuma-yazma bilen fakat okul bitiremeyen %24,8, ilkokul mezunları %26,5, ortaokul ve ya dengi meslek okul mezunları %21,5, genel lise mezunları %25,8, lise dengi ve meslek okul %32,8 ve yüksek okul ve fakülte mezunları %59,3'tür. Rakamları karşılaştırdığımızda eğitim düzeyi artıkça hem kadın işgücü istihdamının hem de erkek işgücü istihdamının arttığı görülmektedir (Kapçak, 2017: 40).

### 5.5. İstihdamın Sektörler İtibariyle Dağılımı

Bir ülkenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik seviyesini gösteren istihdamın sektörel dağılımı en önemli göstergelerinden birisidir. Sektörel bazda istihdam edilen işgücünün artış göstermesi her ülke için arzu edilen bir durumdur. Gelişmiş ülkelerde istihdamın sektörler itibariyle gelişimi tarımdan sanayi ve hizmetler sektörüne geçiş şeklinde gerçekleşir. Tablo 7'te Türkiye'deki işgücünün sektörel dağılımına dikkat edildiğinde, en fazla istihdam edilen işgücünün hizmet sektöründe gerçekleştiği görülecektir. Tarım sektöründe kadın emeği istihdamı erkeklere göre daha fazla iken, sanayi ve hizmet sektörlerinde erkek işgücünün kadın işgücünden daha fazla olduğu verilerin oransal değerlerinden anlaşılmaktadır. Tarımın payının GSYİH içinde giderek azalmasının ardında, kırsal kesimden sanayi ve hizmet sektörünün yoğun olduğu kentsel kesime doğru bir göçün bulunduğunu söyleyebiliriz (Ay, 2012: 323).

**Tablo 7. Yıllara ve Sektörel Dağılımı Göre İstihdam Oranı (15 Yaş Üzeri)**

Yıllar	Erkek (%)			Kadın (%)		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
2000	22	28	45	5	13,2	26,4
2001	27,7	26,7	45,6	3	12,2	24,5
2002	24,8	26,7	48,4	6	13,7	26,3
2003	24,4	26,3	49,3	5	13,4	28,1
2004	21,6	28	50,4	2	14,1	28,7
2005	18,6	29,7	52,4	6	15,1	33,3
2006	17,2	30,5	52,3	5	15	36,5

**Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci**  
Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

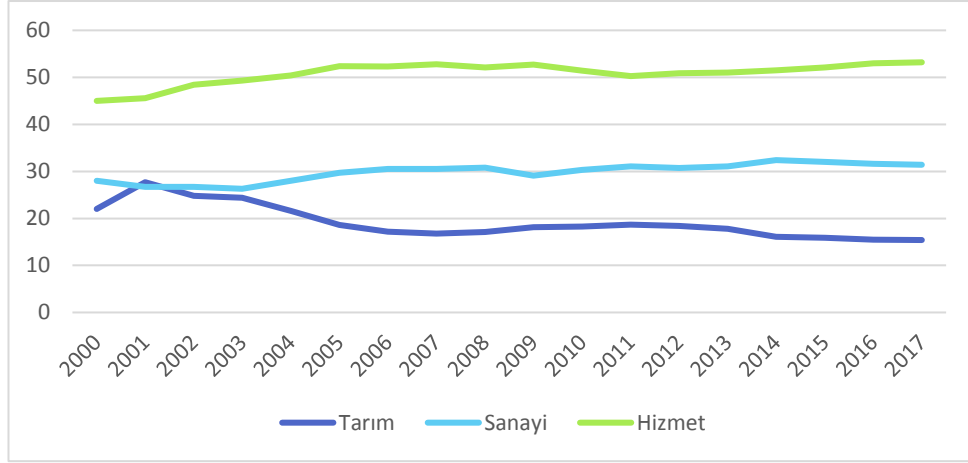
007	2 8	16,	30,5	52,8	4 45,	15,6	39
008	2 1	17,	30,8	52,1	1 42,	15,8	42,1
009	2 1	18,	29,1	52,7	6 41,	15,3	43,1
010	2 3	18,	30,3	51,4	8 42,	15,8	41,7
011	2 7	18,	31,1	50,3	2 42,	15,2	42,6
012	2 4	18,	30,7	50,9	3 39,	14,9	45,8
013	2 8	17,	31,1	51	37 15,3	47,7	
014	2 1	16,	32,4	51,5	9 32,	17,1	49,9
015	2 9	15,	32,0	52,1	4 31,	16,2	52,5
016	2 5	15,	31,6	53,0	7 28,	15,9	49,7
017	2 4	15,	31,4	53,2	3 28,	15,6	51,1

**Kaynak:** TÜİK (İnşaat sektörüne sanayi sektörü içinde yer verilmiştir).

İş gücünün sektörel dağılımında 2000 yılından itibaren tarım sektöründen hizmetler sektörü istikametinde bir geçiş gözlenmektedir. Başka bir ifadeyle, ülkemizde tarım sektöründe meydana gelen istihdam oranındaki azalışın, hizmetler sektöründe meydana gelen artışla dengelendiğini söyleyebiliriz. Hizmet sektörünün ekonomideki payı artıkça, büyümenin istihdam oluşturma kapasitesi doğal olarak artacaktır. Buradan hareketle Türkiye’de hizmetler sektörünün uzun vadede istihdamın lokomotif olacağını rahatlıkla söyleyebiliriz (Bozdağlıoğlu, 2007:5).

Kadın işgücünün 2000-2017 yılları arasında kadın işgücünün istihdamı hem kırsal kesimden kentsel alanlara göçün artışıyla tarımın etkisiz azalması hem de hizmet sektörlerinin esnek imkanları sayesinde artış göstermiştir. Kadın işgücün 2008 küresel ekonomik krizden bir yıl önce %39 oranında iken, ekonomik krizden sonrada artış eğilimi içinde olmuş ve bu oran 2017 yılında %51,1 seviyesine çıkmıştır. Bunun ardında yine kadın emeğinin ücret karşılığının erkek emeğine göre daha düşük ve ucuz olmasını, bu dönemde erkek işsiz oranın artış göstermesini gerekçe olarak gösterebiliriz. 2017 yılında hizmetler sektöründe kadın işgücü istihdamının artışıyla, hizmetler sektöründe istihdam edilen erkek işgücü oranı arasında çok fark kalmadığı görülmektedir (Kapçak, 2017: 41).

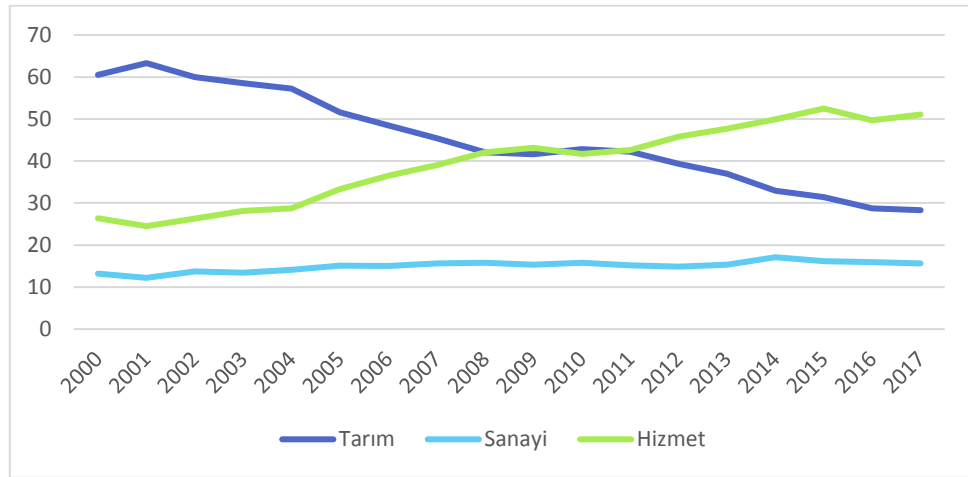
## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan



Şekil 6. Yıllara ve Sektörel Dağılımı Göre Erkek İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Bu şekilde sektörel bazda erkek istihdam oranı yıllara göre verilmektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörü karşılaştırıldığında en fazla hizmet sektöründe olduğu görülmektedir.



Şekil 7. Yıllara ve Sektörel Dağılımı Göre Kadın İstihdam Oranı (15 Yaş Üstü)

**Kaynak:** TÜİK (2019).

Bu şekilde kadın istihdam oranının sektörel dağılımı yıllar itibariyle gösterilmektedir. 2000-2017 yılları arasında tarım sektöründe sürekli bir azalış eğilimi söz konusudur. Bu verilerden hareketle tarımsal alandan ayrılan kadın işgücünün kentlere göç ederek buralarda hizmet sektöründe istihdam edildiğini söyleyebiliriz. Hizmet sektörüne bakıldığında 2000-2008 yılları arasında kadın istihdam oranı artış göstermiştir. Genel olarak 2000-2017 yılları arasında hizmet sektöründe istihdam edilen kadın işgücü oranı sürekli bir artış eğilimi göstermektedir.

### Sonuç ve Politika Önerileri

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

Kadın ve erkek, geçmişten günümüze toplumsal hayatın içinde farklı statülere sahip olmuştur. Erkeğin ön planda olduğu ve yüceltildiği, kadının ise geri planda kaldığı ataerkil toplum sisteminde kadının görevi ev işlerini yapmak, eş olmak, anne olmak ve çocuk bakmak olmuştur.

Ancak eski Türk topluluklarında kadına bakış açısı farklıydı. Kadına daha fazla önem verilmekte ve kadına daha geniş bir özgürlük alanı tanınmaktaydı. 10. yüzyıldan itibaren İslama giren Türkler, bu bakış açılarını devam ettirmişler, daha sistematik ve kurumsal olarak kadına sosyo-ekonomik alanda önemli sorumluluk ve misyonlar yüklemişlerdir.

Selçuklu ve Osmanlı döneminde kadınlar, çalışma hayatında yer almıştır. Özellikle tarihte ilk kadın sivil toplum kuruluşu olarak anılan, kadınları eğitime ve meslek edindirme misyonuyla hayatın merkezinde rol almalarına imkan sağlayan Bâciyân-ı Rûm örneği bunun tipik örneği olmuştur. Bunun dışında özellikle vakıf sistemi uygulamalarıyla kadınlar birer müteşebbis, yardımsever ve toplum gönüllüsü olarak ön planda yer almışlardır.

Sanayi devrimiyle birlikte kadın emeğinin öneminin artması ve kadının çalışma hayatına katılması birçok sektörde istihdam edilmelerine imkan sağlamış olsa da, daha ziyade dokuma sektöründe emekleri karşılık bulmuştur. Kadınlar her zaman ucuz işgücü olarak görülmüş ve erkeklerden daha fazla çalışırken daha az ücret almışlardır. Osmanlı'nın son dönemlerine gelindiğinde batılı standartlarda kadınlara sağlanan hak ve özgürlükler, Tanzimat'ın ilanı ile birlikte önemli bir ivme kazanmıştır. Kadın emeği istihdamı alanında önemli değişiklikler yaşanmış ve Meşrutiyet dönemiyle aynı yönde değişiklik ve düzenlemeler devam etmiştir. Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşları ile erkeklerin cephede olması üretimi ve üretimin sürekliliğini sağlamak için kadın işgücüne duyulan ihtiyacı artırmıştır.

Tanzimat'la birlikte başlayan ve Meşrutiyet'le devam eden tarihî süreçte kadının toplumsal yaşamda elde ettiği hak ve kazanımları, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yaşanan siyasî, sosyal ve ekonomik alanlara zemin hazırlamıştır. Cumhuriyetin ilanından kadının siyasî ve ekonomik hayatta yer almaya başlaması kadın emeği istihdamı açısından önemli bir zemin oluşturmuştur. Ancak Cumhuriyet döneminde kadın istihdamı önemli derecede artış gösterse de istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bir tarım ülkesi olmamız sebebiyle kadınlar emeklerini çoğunlukla kırsal kesimlerde arz etmişlerdir.

2000'li yıllardan itibaren tarımsal kesimden sanayi ve hizmetler sektöründe kadın istihdamının giderek yükselen bir seyir izlediği görülmektedir. Bu gelişmede kadınların eğitim düzeyinin sürekli artması, özellikle yükseköğrenim imkanının artmış olması büyük rol oynamıştır. Bu gelişmeyle birlikte kırsal kesimde istihdam edilen kadın emeği büyük oranda azalmıştır. Kentsel kesimde yaşayan kadın nüfusunun istihdam oranında da yine pozitif yönde değişim gözlemlenmiştir.

İşgücü piyasasına erkeklerden çok sonra katılma imkanı bulabilen kadınların, gerek dünya genelinde gerekse ülkemizde, özellikle Cumhuriyet dönemi sonrasında pozitif ayrımcılığa tabi tutulmaları söz konusudur. Bu olumlu gelişmeyle kadınların istihdama daha yüksek ve daha etkin oranda katılmaları sadece ekonomik özgürlüklerini elde etmeleri açısından değil, ülkeler için toplumsal, sosyal ve ekonomik anlamda pozitif ortaya çıkarması söz konusu olmuştur. Bu gerçekten hareketle, kadınların işgücü piyasasında ve çalışma hayatında daha fazla yer alması sürdürülebilir bir kalkınma süreci için kaçınılmaz gerekliliktir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işgücü piyasasının önemli bir aktörü olan ve aynı zamanda dezavantajlı gruplardan birini oluşturan kadınların istihdama katılımlarının kolaylaştırılması ve teşvik edici politika ve uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeginin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

Bu makale içinde sunulan veriler doğrultusunda birçok sektörde kadın istihdamında yıllara sari bir artış gözlemlense de, niteliksel olarak hala istenilen düzeye ulaşılmadığı ifade edilebilir. Nitekim her sektörde kadın ve erkek istihdamı karşılaştırıldığında erkek egemen kültürünün hala baskın olduğu, bunun neticesinde kadın işgücünün daha az istihdam edildiği ve daha düşük ücret ile emeklerini arz ettikleri söylenebilir. Diğer taraftan kadın istihdam oranının sektörel bazda Türkiye ortalamasının altında kaldığı da açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de kadın istihdam alanlarının artırılması ve engelleyici faktörlerin, toplum ve sektör içinde engellerin ortadan kaldırılabilmemesine yönelik ciddi çalışmalara ağırlık verilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından her sektörde kadın istihdamı önündeki sorunlar tespit edilmek ve bunların çözümüne yönelik atılacak adımları hızlı bir şekilde hayata geçirmek gerekmektedir.

Sektörel açıdan kadın istihdamının az olduğu iş kollarının belirlenmesi ve kadın işgücü potansiyelinin bu iş kollarına yönlendirilmesine yönelik eğitim ve rehberlik imkanlarının oluşturulması kadınların iş hayatında sorumluluk almaları ve yükselmesine yardımcı olabilir. Aynı zamanda evli kadın çalışanlara çocuk bakım desteklerinin sağlanması, esnek çalışma saatlerinin geliştirilmesi ve özellikle 0-6 yaş çocukları olan kadınlara kreş hizmetinin sunulması kadın emeginin iş hayatında kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu uygulamaların özellikle kadın eğitim düzeyinin daha düşük düzeylerde gerçekleştiği bölgelerde hayata geçirilmesi, kırsal kesimde yaşayan kadınların farkındalık, bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesi, bu yönde kamu ve özel sektör tarafından eğitim ve rehberlik sunulması Türkiye’deki kadın istihdam oranı hem niceliksel hem niteliksel düzeyde istenilen düzeye çıkaracaktır. Bu yönde atılacak adımlar bir yandan sektörel bazda kadın emeği istihdamın artırılmasına katkı sağlarken, aynı zamanda kayıt dışı kadın istihdamın önüne geçilmesine büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

### Kaynaklar

- Açıl, O. (2013). İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3, 63-72.
- Ağlı, E. ve Tor, H. (2015). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türk Kadınlarının Eğitim, Sosyal ve Siyasal Hayattaki Durumlarının Değerlendirilmesi. International Journal Of Social Sciences And Education Research, 2(1), 76-86.
- Akalın, U. S. (2003). Makro Ekonomik Modeller ve İktisat Politikaları, İstanbul: Set Yayınları.
- Aksoy, Nagihan (2018): Türkiye’de Kadın İstihdamının Belirleyicileri.(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Nevşehir.
- Alaçahan, D. N ve Korkmaz, M. (2013). Türkiye’de Formel Piyasaya Yönelmede Kadın İşgücü Arzı ve Gsyh Etkileri: Ampirik Bir Çalışma. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish, 8 (7), 888-100.
- Ardıç, K. ve Aydın, Y. (2011). İktisat Okulları ve Emek Piyasası, 2. Basım. İstanbul: Derin Yayınları.
- Atatürk Araştırma Merkezi (2015). <http://www.Atam.Gov.Tr/Dergi/Sayi-56/Cumhuriyet-Doneminde-Kadının-Sosyal-Konumu> (Erişim Tarihi: 27.2.2019).
- Ay, S. (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri. İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, Yönetim ve Ekonomi, 19(2), 331-341.
- Aydoğanoglu, E. (2011). Emek Sürecinin Dönüşümü Kültür ve Turizm Emekçileri Sendikası. Ankara, Sen Yayınları No 5.
- Berber, M. ve Eser, B. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10(2), 2-16
- Büyüknalbant, T. (2009). İktisadi Açıdan Kadın İşgücünün Sorunları: Kayseri Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri.
- Choudhry, M. T. ve Elhorst, P. (2018). Female Labour Force Participation and Economic Development. International Journal of Manpower, 39(7), 896-912.

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

- Çağatay, N. ve Özler, Ş. (1995). Feminization of The Labor Force: The Effects of Long-Term Development and Structural Adjustment. *World Development*, 23, 1883-1894.
- Dinler, Zeynel (2003). İktisada Giriş: Gözden Geçirilmiş. 9.Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi Yayınları.
- Er, Ş. (2012). Women Indicators Of Economic Growth: A Panel Data Approach. *The Economic Research Guardian*, 27-42.
- Esteve-Volart, B. (2004). Gender Discrimination and Growth: Theory and Evidence from India. *Sticerd Discussion Papers, DEDPS42*, London School of Economics and Political Science.
- Fogli, Alessandra ve Laura, V.(2011). Nature or Nurture? Learning and Female Labor Force Participation. *Econometrica*, 79 (4),1103-1138
- Gaddis, I. ve Klasen S. (2014) Economic Development, Structural Change, and Women's Labor Force Participation: A Reexamination Of The Feminization U Hypothesis. *J. Popul. Econ.*, 27(3), 639–681.
- Goldin, C. (1995). The U-Shaped Female Labor Force Function in Economic Development and Economic History. *NBER Working Paper, No. W4707*
- Kapçak, S. (2017). Çalışan Kadınların Çalışma Hayatlarını Etkileyen Sosyo Ekonomik Faktörler: Zonguldak İli Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak
- Kaplan, L. (1998). Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960). Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 231-260.
- Karagöl, E. T. ve Akgeyik, T. (2010). Türkiye’de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler, Set Analiz.
- Karta, N. (2016). The Tole of Women The Ottoman Ecocnics. *Global business Research Congres, Press Academia Procedia*, 2, 105-117.
- Kasa, H. ve Alptekin, V. (2015). Türkiye’de Kadın İşgücünün Büyümeye Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 18(1), 1-24.
- Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014) Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımın Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları. *Ampirik Bir Uygulama. Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Kırkpınar, L. (1999). Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın. İzmir: Zeus Kitapevi.
- Klasen, S. ve Lamanna, F. (2009). The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth: New Evidence for A Panel Of Countries. *Feminist Economics*, 15 (3), 91– 132.
- Klasen, S. ve Pieters, J. (2012). Push or Pull? Drivers of Female Labor Force Participation During India's Economic Boom. *IZA Discussion Paper, No. 6395*, Institute For The Study of Labor, Bonn.
- Kocacık, F. ve Veda B. G. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınların Sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Koptagel-İlal, G. (1995). Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınlarının Psiko-sosyal Kimliği. *Türkiye'de Kadın Olgusu içinde*, İstanbul: Say Yayınları.
- Koray, M. (1992). Günümüzde İşgücü Piyasasının Özellikleri, Sorunları ve İstihdam Politikaları. *Amme İdaresi Dergisi*, 25(4),77-96.
- Lahoti, R. ve Swaminathan, H. (2016). Economic Development and Women's Labor Force Participation in India. *Feminist Economics*, 22(2), 168–195.
- Makal, A. (2010). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği: Çalışma ve Toplum, 25,13-40.
- Makal, Ahmet (1997). Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri 1850-1920. Ankara: İmge Kitapevi
- Marx, K. (2007). *Kapital*, Cilt 1. (Çev: Alaaddin Bilgi), 4. Basım, İstanbul: Sol Yayınları.
- Orhan, O. Z. ve Erdoğan S. (2010). İktisada Giriş. Ankara: Pegem Yayınları.
- Önder, N. (2013).Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1) 35-61.
- Özaydın, M. M. (2000). Türkiye ve Avrupa Birliğinde İstihdam Politikalarının Genel Görünümü, Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Arayışlarının Mukayeseli Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Peker, A. E. ve Yeşim, K. (2012). Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 173-188.
- Sırım, V. (2015). Osmanlı Kadınının Ekonomik Hayata Etkin Katılımı: Baciyân-ı Rûm Örneği, *Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8), 118-125.

## Geçmişten Günümüze Türk Kadın Emeğinin Değişim ve Gelişim Süreci Veli Sırım, Servet Kapçak, Demet Doğan

- Su, C. W., Li, Z. Z., Tao, R. ve Lobonç, O. R. (2019). Can Economic Development Boost The Active Female Labor Force?. *Quality And Quantity*, 53(2), 1021–1036.
- Suh, M. G. (2017). Determinants of Female Labor Force Participation in South Korea: Tracing Out The U-Shaped Curve By Economic Growth. *Social Indicator Research*, 131, 255–269.
- Şahin, H. (2016). Küreselleşme Ekseninde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kadın İstihdamının Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde.
- Tansel, A. (2002). Economic Development and Female Labor Force Participation in Turkey: Time Series Evidence and Cross-Province Estimates. *Economic Research Center ERC. Working Papers in Economics*, 01/05.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). (Erişim Tarihi: 19.11.20) [https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Turkiye\\_Istatistik\\_Kanunu](https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Turkiye_Istatistik_Kanunu)
- Türköne, M. (1995). Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü, Ankara: Ark Yayınevi. *Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 257-273.
- Yahşi, F. (2007). Küreselleşme ve İstihdam. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana.
- Yavuz, Ö. (2015). Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- Yetkiner, H. (2010). Sorularla Makro İktisat. Ankara: Efil Yayınları.
- Yüksel, H. (2014). Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 257-273.

### EXTENDED ABSRACT

Men and women have had different statuses in social life from past to present. In the patriarchal society, where men are at the forefront and glorified, while women remain in the background, women's duties have been to do housework, be a wife, be a mother and take care of children.

One of the basic and pioneering policies of a country is employment. In order for a balanced and stable development to take place, all production factors must be included in this process and processed with maximum efficiency. The rate of female labor force in the labor market, which is an important factor on the basis of sustainable development, may differ in all countries. In general, the share of the female workforce in employment is lower than that of the male workforce. This is also true for today's world.

One of the most obvious criteria of the development level of the country is the rate of women's participation in the workforce. While this fact is very prominent in terms of countries in today's modern world, it has always been mentioned in history, albeit for different reasons and in different forms. In Turkish history, women have assumed important roles not only in the field of production, but also in the political and social fields, based on the important role and position they have assumed in the society, and have become one of the most important elements of the society.

In terms of women's labor and employment, there are approaches that we can describe as contradictory to Turkish history. Foremost among these approaches, there are evaluations and claims that in Turkish history, especially with the Turks' conversion to Islam, women are completely excluded from society, reduced to the category of second-class people, and therefore have no rights.



When we look at Turkish history from a point of view free from certain prejudices and preconceptions, it will be seen that women are also very actively involved in the field of production and employment, and that they have followed a continuous development course from the past to the present, from the pre-Republican era to the present day. This is the argument that this article seeks to reach and aims to make clear.

During the Seljuk and Ottoman periods, women took part in working life. In particular, the example of Bâciyân-ı Rûm, which is known as the first women's non-governmental organization in history and which enables women to take a role in the center of life with its mission of educating and providing a profession, has been a typical example of this. Apart from this, women have been at the forefront as entrepreneurs, benefactors and community volunteers, especially with the practices of the foundation system.

We can say that the foundation of today's Turkish women's rights has gained an official character with the "Tanzimat Firman".

The change and transformation realized in female workforce employment with the proclamation of the Republic peaked with the reforms carried out in social, political and economic fields in the first years of the Republic. On the other hand, due to the presence of men on the battlefield during the First World War and the War of Independence, women's labor replaced men's labor for the continuation of sustainable production.

Since the 1950s, the place of women's labor in employment has gradually increased with the effect of developments both in Turkey and around the world, and women have begun to take on very active roles in the field of production, as in almost all areas of life. However, despite all these positive developments, it can be said that women's labor has not reached the level it deserves in employment.

In this article, the change, transformation and participation of Turkish women's labor in the historical process are examined. The shares of the female and male workforce in employment are discussed on a sectoral basis and interpreted in tables. Examination of women's labor in the pre-republican and post-republic periods will make a significant contribution to the literature. In the conclusion section, which is the last part of the article, some policy suggestions are presented to increase women's participation in working life.

**Key words:** Turkish History, Women's Labor, Women's Employment.